

פקודת "השירות המשותף"

ניתוח משמעויות

רקע

במהלך שנות ה-90 הלכה וגברה נוכחותן של נשים ביחידות השדה, בייחוד עם הטמעת "המהפכה הפמיניסטית" של הרמטכ"ל מופז¹. בעקבות כך החלה להתעורר ביקורת בציבור הדתי על השירות המשותף של חיילים דתיים עם חיילות. ב-2001 החלה התדיינות מסודרת בין רבני ההסדר והמכינות להנהגת צה"ל. בתוך כך, חתמו (יולי 2001) עשרות תלמידי מכינות ושיבות על מכתב מחאה כנגד שילוב הבנות ביחידות הלוחמות².

לאחר מספר שנים (2003) גובשו עקרונות "השילוב הראוי" ואושרו כפקודת מטכ"ל (33.02.07): "שירות משותף לחיילים ולחיילות בהיבט השילוב הראוי". הפקודה הסדירה את זכויותיהם של החיילים הדתיים להימנע מפעילות משותפת עם נשים מחד, ומנגד אישרה את פתיחת כלל התפקידים לנשים.

גם לאחר הטמעת הפקודה בצה"ל היו פרצות רבות ביישום נהלי השילוב הראוי. בעקבות כך, בשנת 2004 הוקמה "מנהלת השילוב הראוי" שפעלה לאכיפת נהלי השילוב הראוי בכלל הצבא.

בשנים שלאחר מכן עלו לדיון ציבורי סוגיות שלא הוסדרו בפקודת השילוב הראוי, כדוגמת שירת נשים בטקסים, זכויות של קצינים ונגדים, ועוד. בשנים אלו מטה היוה"ל"ן וארגוני הנשים פעלו ציבורית להטמעת התפיסה כי נהלי השילוב הראוי ורוח הפקודה מהווים "הדרת נשים" ויש בהם העדפה לזכויות הדתיים על פני אפשרות שילובן של נשים.

בעקבות כך החל משנת 2012 פעל צוות בראשות ראש אכ"א לבחינת ההיבטים השונים של השירות המשותף בצה"ל, וב-2.1.2012 פורסמו³ הנחיות הרמטכ"ל בנושא שירת נשים.

לאחר עבודת מטה שנמתחה על פני כחמש שנים, בחודש אלול תשע"ו (25.9.16) אישר הרמטכ"ל רשמית את עדכון פקודת המטכ"ל 33.02.07 ששונתה לפקודת "השירות המשותף".

¹ <http://www.haaretz.co.il/misc/1.717911>

² <http://www.haaretz.co.il/misc/1.717911>

³ <http://www.idf.il/1153-14399-he/Dover.aspx>

עיקרי השינויים:

חיילים מחוייבים להשתתף בטקסים רשמיים שתקיים בהם שירת נשים

רוח הפקודה קוראת למפקדים ליצור כמה שיותר מסגרות מעורבות ולהימנע מהפרדה

בוטל הסעיף הקובע כי שילוב נשים מותנה בחוסר פגיעה בתפקוד מבצעי

ניתן לשבץ חייל דתי במסגרת מעורבת בהכשרות, למעט בפעילות הכוללת מגע גופני

חייל מחויב להשתתף בכל פעילות תרבות ואין פטור מטעמי דת ללא אישור מיוחד ממפקד היחידה

קצינים ונגדים לא יוכלו להימנע מלשרת ביחידות מעורבות ובמסגרת מעורבת

במקרים חריגים - לינה של חיילים וחיילות באותו חדר

חיילת דתיה לא יכולה לדרוש שלא להשתבץ ביחידה מעורבת

צילומים: דו"צ, Shutterstock

הפגמים והבעיות בפקודת השירות המשותף

השוואה מקיפה בין פקודת השילוב הראוי שנהגה בצה"ל עד עכשיו לבין הפקודה החדשה מראה על מספר הבדלים בעקרונות המנחים וכן ביישום הפרטני של עקרונות הפקודה. יש לציין שהמבנה הכללי של הפקודה נשמר בעיקרו וחלקים רבים בפקודה הם ללא שינוי אבל קיימים הבדלים רבים ומשמעותיים (בכל מקרה אין בפקודה החדשה שום שינוי לטובה לשיפור חיי החייל הדתי בצבא).

עקרונות הפקודה

- מטרות הפקודה: 'צבא סובלני'
מטרת הפקודה הישנה היתה לאפשר את שילוב הנשים בצה"ל באופן ראוי. לעומת זאת, מטרת הפקודה החדשה הרבה יותר רחבה - 'לשמור על לכידות ולקדם תפיסה 'ממלכתית שוויונית וסובלנית'. לכן למשל בהמשך דורשים ממפקדים וחיילים דרישות שאינן נדרשות בשביל שילוב הנשים אלא לעצב צבא שוויוני וסובלני. בדרך אגב מגדירים את המושג "צבא העם" כצבא של "כל המינים הדתות והעדויות".
- פגיעה בפעילות המבצעית
בפקודת השילוב הראוי נקבע במפורש שהשוויון בין המינים מוגבל בכך שאופי התפקיד והפעילות מתאימים ליכולתו של החייל. עיקרון בסיסי וחשוב זה הושמט במכוון מנוסח הפקודה החדש. יש בכך חשש משמעותי ששילוב הנשים בצה"ל יעשה אפילו אם הוא יפגע בתפקוד המבצעי.
- המטרה - כמה שיותר מסגרות מעורבות
מטרת הפקודה הקודמת הייתה לאפשר שילוב נשים בצה"ל ולא הייתה מטרה לייצר עירוב מכוון בין גברים לנשים. לעומת זאת, לפי הפקודה החדשה, בשם "הממלכתיות" ישנה חובה ליצור עירוב ככל האפשר: "המפקדים יישמו את פקודת השירות המשותף ככל האפשר לא בדרך של הפרדה בין חיילים לחיילות אלא אם כן נקבע הדבר במפורש בפקודה".
כלומר, עד היום, מלבד פקודת המטכ"ל עצמה, המפקדים בשטח - כל מפקד לפי אופי יחידתו - קבעו פקודות ברוח השילוב הראוי שמנעו מגע ויצרו הרחקות שונות בין המינים כפי הצורך. הפקודה החדשה באה למנוע מצב כזה וקובעת שאין למפקד לקבוע שום הנחיה של הפרדה אלא אם כן היא נקבעה במפורש בפקודה המטכ"לית.

היבטים מעשיים של הפקודה בשונה מהפקודה הקודמת:

שירות ביחידות מעורבות:

- קצין או איש קבע לא יוכל לדרוש לשרת במסגרת מגדרית
קצין או איש קבע לא יוכל לדרוש להימנע משיבוץ ביחידה מעורבת על אף שתישמר זכותו להימנע מפעילות משותפות עם נשים. זאת, שלא כמו בפקודה הקודמת בה לא נעשתה הבחנה בין חייל לקצין. אמנם, הפקודה החדשה מאפשרת ערעור מיוחד על שיבוץ ביחידה מעורבת על פי שיקול דעתו של ראש אכ"א בהמלצה מיוחדת של הרבצ"ר.
- הכשרות מעורבות
לפי הפקודה הקודמת חייל שאמר שבגלל אורח חיים דתי יש לו מניעה להשתלב בפעילות משותפת עם בן המין השני יועד מראש למסגרת נפרדת. לעומת זאת, לפי הפקודה החדשה מודגש כי בפעילות שאין בה חשש למגע גופני או ייחוד מותר לשלב כל חייל במסגרת מעורבת⁴.
- פעילות עם בן המין השני
בשני הנוסחים של הפקודה נקבע שחייל דתי יכול לבקש להימנע מפעילות עם בן המין השני במקום שבו יש חשש לייחוד או מגע גופני – אומנם נראה שגם בנקודה זו יש הבדל משמעותי - לפי הפקודה הישנה בכל מקום שהפעילות עלולה להביא לייחוד יש לחייל זכות לדרוש להימנע מקיום הפעילות. לעומת זאת, בפקודה החדשה נקבע גורם "החשש הסביר" שעל פיו המפקד יפעיל שיקול דעת חושב אם ישנו חשש סביר למגע גופני או לייחוד ורק אז הוא יענה לדרישה.
- גודל המסגרת הנפרדת בהכשרות
לפי שתי הפקודות במקום שבו אם תוגדר מסגרת נפרדת הדבר יגרום לכך שלא תהיה מסגרת מעורבת - אין ליצור בהכשרות מסגרת נפרדת. אמנם בפקודה הישנה נקבע שבמקום שבו גודל

⁴ סעיף 18 בפקודה החדשה

הבסיס וההכשרה יגרום לכך שהמסגרת הנפרדת תהיה קטנה ממחלקה לא יחויבו חיילים וחיילות דתיים לבצע הכשרה זו, וסעיף זה נמחק בפקודה החדשה.

- **חיילות דתיות**
לפי הפקודה הישנה חיילת דתית יכלה לדרוש שלא להיות בכלל ביחידה מעורבת אפילו בתוך מסגרת נפרדת, בפקודה החדשה מעמדה של חיילת הושווה למעמד החייל ואם שיבצו אותה ביחידה מעורבת היא חייבת לשרת בה.
- **דרישה לא לשרת במסגרת מעורבת**
חייל דתי יוכל לדרוש שלא להיות משובץ ביחידה מעורבת או לחילופין להיות משובץ במסגרת לא מעורבת בתוך היחידה - ללא שינוי מהפקודה הקודמת.
- **מועד שאלת החייל**
קושי נוסף קיים בעניין ההסברה לחייל הדתי על זכותו לדרוש מסגרת נפרדת – בעוד שבפקודה הקודמת נקבע שהחייל יישאל **בשלב מוקדם ככל שניתן** האם יש לו בעיה בשירות במסגרת מעורבת, בפקודה החדשה הנוסח עומעם כך "שהחייל יישאל לפני שישוּבץ".
- **טירונות במסגרת נפרדת ברמת הפלוגה**
בפקודה הקודמת נקבעו שני עקרונות איך לחלק את המסגרות: עקרון א - בכל בסיס תהיה מסגרת מגדרית לבנים ומסגרת לבנות ברמת פלוגה אם זה אפשרי לפי גודל הבסיס, עקרון ב - בכל בסיס טירונות תהיה מסגרת נפרדת לבנים בלבד **ברמת פלוגה**, כלומר שאין שום מצב שלא תהיה פלוגה שלמה שתורכב רק מבנים בלבד - **עקרון זה הושמט בפקודה החדשה**.

אירועי תרבות ופנאי:

בתחום הזה נעשו שינויים משמעותיים ביותר והפקודה שונתה באופן מהותי מקצה לקצה.

בפקודה הקודמת נקבעו שני עקרונות מנחים: א. המפקדים יתחשבו ברגשות החיילים מתוך מטרה לשתף בפעילות את כולם. ב. חייל רשאי לא להשתתף בפעילות שבה יש פגיעה באורח חייו ובאמונתו, בין באירוע תרבות ובין באירוע נופש ופנאי (לא הייתה התייחסות לאירועים רשמיים).

לעומת זו בפקודה החדשה:

- עקרון ההתחשבות של המפקדים ברגשות ואמונות חייליהם הוסר מהפקודה. הקו המנחה הוא - החיילים חייבים להשתתף בכל פעילות ביחידתם.
- אין לבצע הפרדה באירוע צבאי.
- באירועים שמוגדרים **כממלכתיים/רשמיים** אין לאשר שחרור לחייל (ושוב כמובן הושמט סעיף ההתחשבות ברגשות החיילים ואמונותיהם).
- **באירוע נופש והואי** חייל יכול לדרוש להשתחרר אם קיים חשש כי השתתפות באירוע תפגע באורח חייו ואמונתו.
- **באירועים שאינם רשמיים** (תרבות וכד') חייל לא יוכל לדרוש שלא להשתתף אפילו אם יש בכך כדי פגיעה באמונתו ומצפונו (דבר שמעלה שאלה האם חייל יוכל לדרוש שלא להשתתף בביקור בכנסיה או בבית הפתוח?). במידה וירצה להשתחרר, צריך החייל לבקש "זמן סביר מראש", וגם אז מפקדו הישיר לא יוכל לאשר לו שלא להשתתף ללא אישור מיוחד של מפקד היחידה (סא"ל), שחייב לשקול את הבקשה בשאיפה לממש את מדיניות השירות המשותף, כשרוח הפקודה היא שכולם חייבים להשתתף.

נקודות נוספות:

- **מגורים משותפים במצבי סכנה** – בפקודה החדשה נקבע שבמקום שבו יש סכנת חיים ברורה תהיה אפשרות לשכן חיילים וחיילות במקום מגורים אחד עם הפרדה של חייץ אטום בגובה 2 מטרים באישור מפקד זרוע יבשה. האישור הוא לשבעה ימים עם אפשרות להארכה בסופם. בפקודה הקודמת לא הייתה לזה התייחסות.
- **השפעת הפקודה על מסלולי שירות שמיועדים לחרדים** - במסלולי החרדים ההתנהלות תהיה על פי הנחיות אכ"א לשילוב חרדים, אומנם נקבע שההנחיות תהיינה על פי רוח הפקודה החדשה.